

ՀԱՒԱՏՔ

ԼԵՌՆԵՐԻ ՊԱՂՏԱՄՈՒՆՔ

Մռաւ, Քափաս և Պանտ, ինչպէս և միջանի ուրիշ լեռներ, որ այժմ բաւական ուխտատեղիներ ունին իրենց վերայ, հեթանոսութեան ժամանակ պաշտուելիս են եղել: Սրանց մասին անշուշտ աւանդութիւններ եղել են, սակայն ինձ յաջողուեց միայն մինը գտնել, որ հետեւեալն է:

Մի ժամանակ Քափաս լեռը այնքան բարձր է եղել, որ իւր ստուերով ամբողջովին ծածկել է Գանձակ քաղաքը: Սրա վրայ սաստիկ նախանձել է Մռաւ լեռը և առաջարկել նրան կռուել: Քափասը իսկույն իւր նետը շարտել է Մռաւի վրայ և կոտորել նրա ձախ կողքը, իսկ Մռաւը բարկութեամբ և նախանձով լցուած՝ այնպէս է տուել նրա գլխին իւր նետով՝ որ փշուր փշուր է եղել և թափուել վայր:

ՔԱՐԻ ՊԱՂՏԱՄՈՒՆՔ

Գաւառումս կան մի քանի ժայռեր և քարեր, որոնք սուրբ են համարւում և որոնց առաջ ժողովուրդը մոմեր վառելով, մի որևէ հիւանդութիւնից բժշկութիւն և կամ մի այլ շնորհ է խնդրում: Սրանց թիւը այժմ բաւական փոքր է և եղածն էլ հետզհետէ մոռացութեան են տրւում: Սրանց ամենանշանաւորը կարելի է համարել «Ծծերը»: Սա Նիւկղար գիւղի մօտ, ձորի մէջ բարձրացող մի ապառաժ քերձ է, որի ստորոտով հոսում է մի առուակ: Քերձի մէջ կայ մի քարայր, որի առաստաղից կախուած են մարդու, ոչխարի, կովի, խոզի և այլ

կենդանիների ծծերի նմանութեան բիւրեղներ, որոնց ծայրերից ջուր է կաթկաթում և հաւաքւում սրանց տակ գտնուած աւազանի մէջ: Կաթ չունեցող կանայք ուխտ են դալիս այստեղ, մոմեր վառում ծծերի առաջ, նրանցից կաթած ջուրը քսում իրենց ծծերին և խնդրում նրանցից իրենց ստինքի կաթը շատացնել:

Ոմանք էլ սակաւակաթ կենդանիներին են բերում այստեղ, նոյն կենդանու ծծերի նմանութիւնն ունեցող բիւրեղներից ջուր քսում նրանց ծծերին, որ կաթն աւելանայ:

Տենդ ունեցող հիւանդներն էլ դալիս լողանում են այս սառն աւազանում և բժշկւում, նախապէս մոմեր վառելով ժայռի առաջ:

Էրբէճ գիւղի մօտ գտնւում է մի ահագին ժայռ, մէջտեղից ձեղքուած, որտեղից կաթ կաթ ջուր է կաթում: Առաւելապէս չիք չորեքշաբթի օրը շրջակայ գիւղերից ահագին բաղմութիւն է գնում այդտեղ ուխտ: Մոմեր վառելով այդ ժայռի կրճքին, տակից հող են վերցնում և այդ կաթ կաթ թափուող ջրով շաղախելով քսում մկնատամի վրայ, որ առողջանայ:

Մի այսպիսի Մկնատամի խաչ կայ նաև Գետաշէնում, որ մի հասարակ քար է, բլրակի վրայ ընկած:

Բրաջրից Բանանց տանող ճանապարհի վրայ կայ մի ժայռ, որ կոչւում է «Ջնրտեղի խաչ». սա շատ զօրաւոր է համարւում և ամեն մի անցորդ անշուշտ դալիս և համբուրում է նրան:

Գետաշէնի մօտ, Քաջքաձորում ¹⁾ կայ մի ահագին ժայռ, որի մէջ մի անցք կայ: Այս ժայռը կոչւում է Քաջքարուն. «կոխուած ²⁾» երեխաներին տանում են այդտեղ և երեք անգամ անցկացնում այդ անցքով, որպէսզի «կոխն» անցնի:

Ոչ պակաս նշանաւոր են նաև Մուռութ գիւղում Ջահրեանի աղբիւրի մօտ գտնուած ժայռը և Ն. Սարգիսի վանքից փոքր ինչ բարձր, ձորակի մէջ ընկած ժայռը, որ ունի մի նեղ անցք: Վերջինս կոչւում է Կապ-խաչ: Ամուլ կանայք երեք անգամ անցնում են այդ անցքով, որպէսզի որդի ունենան:

¹⁾ Տես սատանաների մասում:

²⁾ Տես Տղաբերքում:

Բանանցի շրջականերում գտնուող Մեծ-Գոմերի խաչին ուխ են գնում աչքացաւ, Ոսկեթելին՝ փորացաւ, Սուրբ Նշանին՝ զլխացաւ ունեցողները: Իսկ Ծիրանաւորի խաչի ժայռի միջով անց են կացնում այն երեխաներին, որոնք ուշ են ոտ ելնում:

Պերունիներն ասում են, թէ իրենց մանկութեան ժամանակ միմեանց դրամ փոխ տալիս այս սուրբ Համարուած քարերի առաջ էին տալիս և նրանց վկայ բռնում:

Ժողովուրդը պաշտում է նաև կայծակի Հարուածին ենթարկուած քարերը, ինչպէս օրինակ Միրզիկ գիւղի Խաչ-աղբիւրից փոքր ինչ բարձր գտնուած «Կեծաքարը»:

ՋՐԻ ՊԱՋՏԱՄՈՒՆՔ

Դեռ մինչև այժմ էլ մնում են ջրի պաշտաման մնացորդներ, դեռ մինչև այժմ էլ ժողովուրդը սուրբ է Համարում միքանի աղբիւրներ, նրանց մօտ է ուխտ գնում, մոմեր վառում, աքաղաղ մատղում, իրենց Հիւանդութիւններից բժշկութիւն Հայցում:

Այսպիսի աղբիւրներից նշանաւոր են.

Միրզիկ գիւղում «Խաչ-աղբիւրը», որ պաշտում է որպէս մկնատամ Հիւանդութեան բուժիչ. այստեղ առաւելապէս բերում են մկնատամ Հանած երեխաներին, մոմեր վառում աղբիւրի առաջ և երեխային լողացնում այդ սառն ջրով:

Բրաջրում «Քոսի (բորոտի) աղբիւրը» առողջութիւն է պարգևում բորոտներին, որոնք նույնպէս մոմեր վառելով նրա առաջ՝ լողանում են: Այս աղբիւրի մասին աւանդութիւնն ասում է, թէ մի կռապաշտ բորոտութեան ախտով բռնուած Հալածւում է իւր բարեկամներից և ծնողներից ու անխնամ ընկնում այս աղբիւրի մօտը: Երկար տանջուելուց յետոյ մի ծերունի երևում է նրան և ասում. Խոստացիր քրիստոնէութիւն ընդունել և կը բժշկուիս: Երբ այս կռապաշտը խոստանում է, ծերունին դաւադանով խփում է ժայռին և իսկույն այժմեան աղբիւրը բղխում է: «Լուացուիր այս աղբիւրում և կատարիր խոստումդ», ասում է ծերունին և անյայտանում: Հիւանդը